

и рад Јединственим радничким синдикатима у саставу Централног радничког синдикалног већа Југославије (ЦРСОЈ-а), као и осталим радничким организацијама и културно-уметничким групама, па и групама „Абрашевић“.

Завођењем диктатуре у Југославији 6. јануара 1929. године забрањен је рад већини радничких организација, међу којима и Радничкој уметничкој групи „Абрашевић“ синдикално организованих радника у Скопљу. „Када је полиција затворила Раднички дом, запечативши врата главног улаза, тада су чланови ’Абрашевића’ тајно ноћу ушли у Дом кроз отворен мали дворишни пенџер и кроз њега изнели сву архиву синдиката и ’Абрашевића’, а са њом и музичке инструменте. Само је остао стари раштимовани клавир, који нису могли да провуку кроз мали отвор“ (стр. 164).

Но и поред честих забрана и растурања, радничке-уметничке групе „Абрашевић“ стално су се обнављале, под различитим организационим видовима, у току читавог међуратног периода, на територији целе Југославије, па и у Македонији.

Активност радничких-уметничких група „Абрашевић“ одвијала се углавном преко концерата, забава, вечеринки, матинеа, пригодних предавања, наступања на радију од 1929. године, гостовања, излета, учешћа у разним манифестацијама, прославама значајних годишњица из историје радничког покрета, значајним свечаностима, приредбама синдикалних и партијских инстанци, синдикалних подружница итд. Она се углавном одвијала у веома тешким условима без одговарајућих смештајних простора, позорнице, финансијских средстава, потребних реквизита, а услове рада отежавала је и ригорозна полицијска цензура.

Аутори дате монографије учинили су значајан напор да изврше реконструкцију репертоара група „Абрашевић“ који су се обично састојали од поздравне речи партијских функционера, певања „Интернационале“, затим хорских песама, рецитација које су изводили говорни хорови, вокалних народних песама, различитих музичких тачака, позоришних комада, обично једночинки са социјалном и друштвеном проблематиком из живота и класне борбе радничке класе и на крају игранке.

Уметничке групе „Абрашевић“, као институције културе радничке класе, како су аутори књиге детаљно приказали, деловале су у функцији развоја и буђења пролетерске класне свести и солидарности и друштвеног афирмисања и потребе синдикалног и политичког организовања радничке класе.

Др Марија ОБРАДОВИЋ

Иван Ивањи,
Мађарска револуција 1956,
Самиздат Б92, Београд, 2007, 233 стр.

О мало ком догађају у Европи после Другог светског рата (изузев можда о ратовима на тлу Југославије деведесетих година) је толико писано као о збивањима у Мађарској 1956. Прошлогодишња педесета годишњица је донела нови талас књига и чланака о тој још увек неисцрпљеној теми. Иако је књига Ивана Ивањија, писца, новинара, дипломате и преводиоца, свакако замишљена као део

тог пригодног таласа, појавила се тек ове године. То јој, међутим, не одузима на занимљивости и вредности: добра књига никад не застарева. Кад кажемо добра књига, треба то и да појаснимо.

Ово дело свакако није по својој форми оно што би професионални историчари највише волели, али је упркос томе врло занимљиво и вредно штиво, можда баш за тај део читалачке публике. Књига се састоји од једанаест поглавља која не прате сасвим хронолошки развој догађаја. Почетно поглавље (Вече код Јаноша Кадара, стр. 7–27) је у новинарском духу и говори о сусрету аутора са Јаношем Кадаром у време када је револуција већ увелико била у току. Оно је драматски увод у тему. Друго (Ноћ на Брионима, стр. 28–49) говори о тајној посети Хрушчова Титу 2/3. новембра 1956, о којој постоји већ више радова. Наредних седам прати развој ситуације у Мађарској, док је десето посвећено шкакљивом питању боравка Имре Нађа и другова у Југословенској амбасади у Будимпешти (стр. 179–209). Последња глава под насловом Даљи развој у Мађарској (стр. 210–231) је скица касније ситуације у тој земљи уз низ питања која још чекају истраживачке одговоре.

У књизи се преплићу лична сећања аутора који је у својству дописника делом био сведок бурних збивања, са позивањем на (углавном објављене) документе, мемоаре, интервјуе који су много година касније вођени са још живим актерима, као и на историографску литературу на неколико језика. Поред тога, у текст су уплетени и већи цитати из појединих ауторових књижевних дела који – без обзира на уметничку снагу и изражајност – у одређеној мери шкоде делу као целини, јер уносе елемент уметничке маште у рад који у целини покушава да реконструише и разјасни догађаје. При том су документарна сведочанства са будимпештанских и провинцијских улица, скупова итд. довољно сликовита, тако да су литерарни додаци заиста излишни.

Из свега до сада реченог види се да није реч о научној књизи, па ни о пукој реконструкцији збивања у Мађарској 1956. Аутор, доста успешно, баца ретроспективне погледе у прошлост, објашњава како је дошло до тога да ситуација у Мађарској у јесен 1956. постане тако драматична, али гледа и на каснији развој, све до данашњих дана, оцењујући историјски значај мађарске јесени 1956. У том контексту посебну вредност представљају мини-портрети главних актера драме који, иако скице, нису црно-бели и једнодимензиони. Иако аутор сматра да је историју најлакше приказати персонификовано, кроз неколико главних „јунака“ (стр. 228), Имре Нађ, Јанош Кадар, Мађаш Ракоши и низ личности мањег формата излазе из његовог пера пред нас као људи од крви и меса. Због тога ауторово персонализовано посматрање историјских токова, зачињено често анегдотским новинарским приступом, ипак добро одражава сву сложеност ситуације у Мађарској 1956, али и пре и после ње.

Иако то код професионалног историчара не мора да буде предност, Ивањи је захваљујући чињеници да је делимично био и очевидца збивања о којима пише, дао и врло упечатљиве описе стања и збивања „из прве руке“. Снагом свог литерарног талента је постигао животност приповедања, али је оштрином критичког промишљања, свестан својих некадашњих али и садашњих ограничења, познајући добро бројне објављене документе и релевантну литературу, успео да се

издигне изнад личног доживљаја и да бурне догађаје не само опише већ и трезвено анализира.

Јасно је да код таквог приступа не може бити речи о глорификацији мађарске револуције (како Ивањи назива догађаје из 1956) нити затварања очију пред неким неоспорно ружним појавама – као што су линч или антисемитски испади. Тиме Ивањи спада у оне релативно малобројне ауторе који, уз све симпатије за побуњене мађарске масе, од њих не праве једнодимензионалну икону.

Посебно занимљиви делови Ивањијеве књиге се тичу односа Југославије према збивањима у суседној земљи. Аутор користи доступну историографску литературу – југословенску, мађарску и осталу, као и сопствена искуства, сазнања и размишљања, да би представио нимало једноставну ситуацију у којој се нашло југословенско руководство. То чини без апологетике, уважавајући историјске чињенице. Занимљива је слика коју су о Југославији имали обични људи у Мађарској пре и током устанка, а коју Ивањи преноси из прве руке. Ништа мање занимљиви су и описи стања у мађарској провинцији, на граници са Југославијом и дубље у унутрашњости земље. Значајно је, међутим, што их аутор не сматра за апсолутну и целу истину, тј. што их комбинује са сведочанствима из других извора и резултатима историографске литературе.

Уместо закључка, при крају књиге аутор наводи цео низ неразјашњених питања која се тичу збивања у Мађарској 1956. Више од педесет година после њих, много тога је још непознато и нејасно. Ивањијева књига је мали, али не неважан, допринос разјашњењу бар неких од њих. Њена велика вредност за српског читаоца лежи посебно у коришћењу извора и литературе на мађарском која је највећем делу историчара овде недоступна због језичке баријере, а потом и у одличним описима „из прве руке“ који не претендују на целовитост и свеобухватност. Поред тога, низ сјајно датих портрета добро ће читаоцима допунити читање неких других радова са сличном темом. Професионални историчар може само да зажали што Ивањи текст своје књиге није пропратио фуснотама из којих би се видело одакле је преузео коју информацију.

Др Зоран ЈАЊЕТОВИЋ